

УДК 005.935.33:336.713

С. М. Шаповалова, канд. екон. наук, доц., **Г. М. Карамішева**,
А. С. Шаповалова, Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Луганськ

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ В РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті показано загальносвітовий та європейський підходи до методів проведення стрес-тестування в комерційних банках порівняно з українськими методичними рекомендаціями. Пропонується методика стрес-тестування в комерційному банку України з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: методи стрес-тестування, ризик-менеджмент, централізована стандартизація, комерційний банк.

Постановка проблеми. Невід'ємним елементом ризик-менеджменту закордонних банків є стрес-тестування, методика застосування якого має такий рівень стандартизації, що менеджери з аналізу ризиків різних організацій і країн нібито спілкуються однією мовою. Тобто існують загальноприйняті підходи стосовно не тільки технологій розрахунків, але й формування сценаріїв.

Практика застосування стрес-тестування у ризик-менеджменті українських банків є непоширеною. Причинами цього є відсутність стандартизації методів стрес-тестування. Їх рекомендаційний характер з боку НБУ вносить невизначеність у поведінку комерційних банків і позбавляє їх можливості застосовувати цей привабливий інструмент моделювання діяльності в ринковому середовищі. Водночас тенденції розвитку української банківської системи, що характеризується зростанням міжбанківської конкуренції, зумовлюють необхідність застосування банками сценарної поведінки, яка дозволить їм здійснювати свою діяльність за таким алгоритмом, котрий зможе забезпечити не тільки стійкість під тиском вимог з боку законодавства, але й створить умови для розвитку довіри з боку населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє судити про наявність у ризик-менеджменті закордонних банків широкого поширення стрес-тестування. Зокрема, останні дослідження МВФ показують, що в більшості країн центробанки або інші регулятори фінансово-кредитних ринків встановлюють вимоги для проведення стрес-тестів [8].

В Україні подібні вимоги висвітлено в постанові "Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України", котра затверджена Правлінням НБУ від 6 серпня 2009 року № 460 [7]. Розвиток методики стрес-тестування знаходить

віддзеркалення в наукових працях вітчизняних авторів досліджень у сфері управління ризиками, зокрема таких як Ф. Банн, П. П. Ковальов, І. В. Пешковська, Є. Самолов А. М. Тавасієв та ін. [2; 4; 6; 9; 10]. Проте низький рівень поширення стрес-тестування у ризик-менеджменті українських банків дозволяє судити про певну неадаптованість пропонувананих методик до сучасних реалій банківського сектора економіки України.

Метою статті є відображення методики стрес-тестування в банках України з урахуванням закордонного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків [5].

Однією зі складових ризик-менеджменту є стрес-тестування. Незважаючи на надмірну деталізацію сучасних банківських технологій з першого погляду, ризик-менеджмент українського банківського сектора мало використовує “внутрішні” стрес-тести. Проте в кризовій ситуації у банку одночасно реалізуються й взаємно підсилюються різні ризики: коливання валютних курсів і котирувань, що посилюється кризою міжбанківського ринку, затримками платежів за корпоративними кредитами і масовим вилученням клієнтських ресурсів.

Стрес-тестування – це загальний термін, що поєднує групу методів оцінки впливу на фінансове становище організації несприятливих подій, обумовлених як “виняткові, але можливі” (в англійському варіанті: “exceptional but plausible”) [11].

Стрес-тестування – метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик, та у визначенні шокової величини зміни зовнішніх факторів-чинників – валютного курсу, процентної ставки тощо. Поєднання цих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк у разі, якщо події розвиватимуться за закладеними сценарними припущеннями [7].

МВФ і Світовий банк реконструкції та розвитку пропонують методики “стрес-тестування”, які залежать від методів оцінки ризиків і можуть розроблятися відповідно до ієрархії нижченаведених ймовірностей:

- аналіз ймовірносно-невизначених подій;
- аналіз найбільш імовірних подій;
- аналіз помірно-несприятливих подій;
- аналіз надзвичайних подій “виняткових, але можливих”.

Мета стрес-тестування в ЄС, яке проводиться за дорученням Ради міністрів ЄС з питань економіки й фінансів і координується Європейським комітетом органів банківського нагляду разом з Європейським центральним банком, а також за участі національних наглядових органів і Європейської комісії, полягає в оцінці загальної стійкості європейського банківського сектора і здатності банків витримувати можливі потрясіння.

Узагальнюючи європейський досвід, можна виділити чотири базові методи проведення стрес-тестування:

- метод еластичностей;
- метод оцінки втрат;
- сценарний метод;
- індексний метод.

Для порівняння вищезгаданих підходів із загальноприйнятими в Україні назвами методів стрес-тестування їх доцільно звести у таблицю 1.

Таблиця 1

Порівняння світового та європейського підходів до методів стрес-тестування з українським

Назва методу стрес-тестування в Україні [7]	Назва методу стрес-тестування за загальносвітовим (рекомендації МВФ та Світового банку) [11]	Назва методу стрес-тестування за європейським підходом (Базельським підходом) [2]
Сценарний аналіз	Аналіз ймовірно-невизначених подій	Метод еластичностей
Аналіз чутливості	Аналіз найбільш імовірних подій	Метод оцінки втрат
	Аналіз помірно-несприятливих подій	Сценарний метод
	Аналіз надзвичайних подій “виняткових, але можливих”	Індексний метод

Перший метод – метод еластичностей, найчастіше використовується тоді, коли існує невизначеність у часі щодо кількісної оцінки економічних зв’язків. Цей метод призначений для аналізу чутливості, що оцінює ризик як результат стандартної зміни ринкових показників, коли неможливо дати ймовірно-визначену кількісну оцінку, що дозволила б статистично визначити необхідну величину капіталу, резервів та ін. На якісному ж рівні багато сценарних результатів виявляються керованими, а тому ефективними в ризик-менеджменту банку [2].

Другий метод пов’язаний з аналізом найбільш імовірних подій або визначенням втрат унаслідок реалізації економічних ризиків. У даному випадку оцінку ризику називають “очікуваним ризиком”, що на рівні окремої події може виглядати парадоксально. Проте “очікуваний ризик” є найважливішою статистичною характеристикою позиції, а тому основою для прийняття багатьох управлінських рішень.

Третій метод – сценарний метод, який присвячено аналізу помір-но-несприятливих подій. Він дозволяє виявити максимальний обсяг збитку, якого може зазнати інвестор за певний період часу за заданої ймовірності та демонструє зміну вартості інвестиційного портфеля у вигляді лінійної комбінації дохідностей факторів ризику. В основу сценарного методу ставиться одна з найпоширеніших у цей час група оцінок ризику – Value At Risk, або VAR (вартості притаманний ризик). Величина втрат при помірковано несприятливому, тобто можливому (в межах нормальної некризової кон’юнктури) сценарії називається “несподіваними ризиками”. У сполученні зі згаданими вище “очікуваними ризиками” використовуються обмеження прийнятого ризику (для визначення величини необхідних резервів та ін.) [4].

Четвертим, останнім методом є побудова так званих “індексів ризику”, або індексний метод. Динаміка встановлених за результатами стрес-тесту значень індексів залежить від сукупного впливу основних ризиків, які на даний період часу вважаються суттєвими і впливають на стійкість.

Управління ризиками на рівні окремого комерційного банку передбачає використання внутрішніх моделей оцінки та методів управління ризиками (таких як лімітування, хеджування, внутрішній контроль тощо) з урахуванням спеціалізації банку на окремих видах послуг [5].

Як приклад слід показати методику проведення стрес-тестування із застосуванням методу оцінки втрат (аналіз найбільш імовірних подій) в АБ “Укркомунбанк”, щоб забезпечити ефективну аналітичну оцінку у ньому ризикованості поновлення операцій з банківськими металами. (Операції з банківськими металами у цьому банку було припинено в 1998 році, що призвело до недоотримання маржі і втрати довіри з боку клієнтів, адже банк не може задовольнити їх інвестиційні інтереси).

Оцінка оцінки втрат (аналіз найбільш імовірних подій) від поновлених операцій з банківськими металами полягає у розрахунку ризиків у процесі формування бюджету АБ “Укркомунбанк” та здійснюється за допомогою розрахунку таких показників.

1. Вірогідність невиконання бюджету від поновлених операцій з банківськими металами ($P_{нб}$) (1):

$$P_{нб} = P_{\delta} + P_p, \quad (1)$$

де P_{δ} – вірогідність того, що буде отриманий дохід менший, ніж заплановано бюджетом;

P_p – вірогідність того, що витрати перевищать бюджетний рівень.

Вірогідність того, що буде отриманий дохід менший, ніж заплановано бюджетом, (P_{δ}) визначається за формулою (2):

$$P_{\delta} = 1 - \prod_{i=1}^n P_{D_i}, \quad (2)$$

де P_{D_i} – вірогідність того, що i -й дохід від відновлених операцій з банківськими металами буде отриманий в обсязі, не менше запланованого.

Вірогідність того, що витрати перевищать бюджетний рівень, (P_p) визначається за формулою (3):

$$P_p = 1 - \prod_{j=1}^m P_{P_j}, \quad (3)$$

де P_{P_j} – вірогідність того, що j -та стаття витрат не буде перевитрачанням.

2. Міра ризику від поновлення операцій з банківськими металами в АБ “Укркомунбанк” буде визначатись як міра ризику (P).

P – є інтегральним ступенем впливу окремих складових доходу і витрат, що виражений у відсотках (у частках), ранжирувана відповідними ризиками (4).

$$P = \sum_{i=1}^n P_{D_i} \cdot Y_{D_i} + \sum_{j=1}^m P_{P_j} \cdot Y_{P_j}, \quad (4)$$

де P_{D_i} – вірогідність того, що i -й дохід буде отриманий у розмірі, менше запланованого бюджетом;

Y_{D_i} – питома вага i -го виду доходів у загальному обсязі доходів підприємства;

- P_{pj} – вірогідність того, що j -та стаття витрат перевищить бюджетний рівень;
- U_{pj} – питома вага j -й статті витрат у загальній сумі витрат підприємства відповідно до бюджету.

3. Вартісна оцінка можливих втрат від неотримання запланованих доходів і (або) перевищення статей витрат при виконанні бюджету (ціна ризику – C) від поновлення операцій з банківськими металами в АБ “Укркомунбанку” буде розраховуватись в абсолютних величинах (тисячах гривень). Визначення ціни ризику здійснюється аналогічно мірі ризику:

$$C = \sum_{i=1}^n P_{Di} D_i + \sum_{j=1}^m P_{Pj} R_j, \quad (5)$$

де D_i – сума планованого i -го доходу;

R_j – сума витрат по j -й статті.

Таким чином, приведена методика розрахунку ризику є важливим елементом ризик-менеджменту банку та дозволяє йому оптимізувати та передбачити можливі втрати від поновлення операцій з банківськими металами.

Висновки. При виборі методу стрес-тестування в ризик-менеджменті комерційного банку враховуються переваги і недоліки кожного з них.

Оскільки ризик є категорією імовірнісною, для його оцінки використовуються статистичні, експертні методи а також побудова моделей випадкових процесів.

Для адекватної оцінки та інтерпретації отриманих результатів стрес-тестування банківський аналітик повинен мати цілісне уявлення про проблеми фінансової системи, навіть якщо розглядається окремий банк. Це обумовлює зближення понять управління ризиками та корпоративного управління.

Список літератури

1. Банки мають надати НБУ аудит і стрес-тестування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/ukr/detail/31179>.
2. Банн, Ф. Стресс-тестирование как метод оценки системных рисков [Текст] / Ф. Банн // Банки: мировой опыт. – 2006. – № 1. – С. 33–35.
3. В зарубежной практике ликвидность измеряют на основе... [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.economika.info/info_likvidnost_kommercheskogo_banka.htm Ковалёв, П. П. Сценарный анализ. Структура метода